
МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Укладач:

Горбань Галина Олександрівна

Модуль 1. Методологія сучасної науки

1. Основні поняття
2. Принципи дослідження в психології

У словниках та енциклопедіях зазвичай дається визначення

методології як вчення про метод,

Метод розуміється як сукупність прийомів, способів, регулятивних принципів пізнавальної діяльності, що забезпечують досягнення певної пізнавальної мети.

Філософський словник поняття методологія визначає так:

Методологія – це

- сукупність пізнавальних засобів, методів, прийомів, використовуваних в будь-якій науці;
- область знання, що вивчає засоби, передумови і принципи організації пізнавальної і практично-перетворюючої діяльності.

Методологія науки найчастіше розглядається в двох аспектах:

- 1) як вчення про методи і принципи пізнання;
- 2) як вчення про систему методів, за допомогою яких в ході дослідження перевіряється істинність гіпотези.

Наука –

сфера людської діяльності,
яка спрямована на отримання знань
про об'єктивно існуючу дійсності та
їх систематизація, на основі якої можлива
побудова наукової картини світу і науково
обґрунтованої практики.

Поряд з науково обґрунтованими знаннями, кожна
людина є носієм і ненаукових знань.

Не всіляке знання може бути визнано науковим
або науково обґрунтованим.

Умовно можна виокремити чотири основні
джерела знань, на які різною мірою спирається
людина, орієнтуючись у навколишньому світі і
пізнаючи його:

1. буденне, наївне пізнання
2. релігійно-містичне пізнання
3. емоційно-ціннісне пізнання
4. наукове пізнання

1. Буденне, наївне пізнання:

- набувають під час повсякденної взаємодії з предметним світом і іншими людьми переважно

2. Релігійно-містичне пізнання:

- індивідуального життєвого досвіду; ґрунтується на суб'єктивній статистичній або на обмеженій кількості спостережень за подіями; виступає і має видимість достатньої обґрунтованості та систематизованості; недостатньо рефлексивно усвідомлені; спирається на віру, апеттос до віри; ґрунтується на «одкровенні» - безпосередній даності окремих «образами» особистостям, принципово не підлягає емпіричній верифікації.

3. Емоційно-ціннісне пізнання:

- спирається на досвід емоційних переживань суб'єкта і емоційного оцінювання ставлення до

4. Наукове пізнання:

- однозначно, але можуть виражатися в об'єктивних творах мистецтва, передбачає емпіричний метод отримання знань; передбачає багатозначність інтерпретації подій і явищ з позиції верифікації цих знань і ціннісних загальнолюдської практикою і експериментом. Мета наукового пізнання - опис, пояснення та передбачення подій і явищ у навколишньому світі на основі відкритих законів. Результати наукового пізнання можуть максимально однозначно транслюватися, їх використання забезпечує отримання однакових результатів різними людьми.

- **Прийнято виокремлювати два види методологічного знання:**

- дескриптивна (реконструктивна) методологія
- нормативна методологія

- **Спрямованість методологічних досліджень визначається вибором однієї з двох проблем:**

- як в історії науки здійснювалося зростання наукового знання?
- *Як розвивалася наука?*
- як необхідно вибудувати наукове знання?
- *Як має розвиватися наука?*

Дескриптивна методологія

обслуговує дослідження, які мають характер ретроспективного аналізу вже здійснених процесів наукового пізнання.

Функції дескриптивної методології :

- **каталізація**, стимулювання процесу наукового пізнання, за рахунок критичного осмислення ідей, наявних у культурі, аналізу існуючих наукових теорій і концепцій;
- **організація і структурування наукового знання як цілісного** за рахунок розробки загальнонаукових засобів і форм пізнання загальнонаукових понять, категорій, методів, підходів, за рахунок його інтеграції та синтезу, а також за рахунок виоркемлення філософсько-світоглядних принципів пізнання;
- **вироблення стратегії розвитку науки** за рахунок оцінювання перспективності того або іншого наукового напрямку.

Нормативна методологія

обслуговує дослідження, спрямовані на розробку і аналіз приписів і норм, які забезпечують вирішення низки організаційних проблем науково-дослідницької діяльності.

Функції нормативної методології:

- **забезпечує правильність** постановки проблеми (за формою і за змістом),
- **дає засоби** для вирішення вже поставлених завдань
- **покращує** організаційну сторону досліджень.

Методологічне знання розрізняють за кількома структурним рівням.

У вітчизняній науці досить широко поширилася структурна модель методологічного знання, що будується за чотирма рівнями:

- Базовими поняттями методологічного аналізу наукового дослідження є
 - **об'єкт дослідження**
 - **предмет дослідження**
 - **пізнавальна ситуація**

Об'єкт дослідження -

область реальності, що безпосередньо спостерігається та для якої виявлені стійкі і необхідні зв'язки між окремими її складовими і закріплені в системі наукових абстракцій.

Об'єктом дослідження будь-якої науки є певний фрагмент реальності, на який спрямовані дослідницькі дії даної науки.

Предмет дослідження

є частиною або аспектом об'єкта, який безпосередньо виокремлюється в ньому крізь призму пізнавальної проблеми.

Предмет вказує на певний аспект вивчення конкретного об'єкта (погляд на нього з певної точки зору), визначає специфіку дослідження.

Пізнавальна ситуація

є пізнавальним утрудненням, розривом між сформульованою проблемою і наявними засобами.

Пізнавальна ситуація зумовлює проблему як

- неповноту знань про предмет, що вивчається;
- завдання, що поставлені для вирішення цієї проблеми
- умови і засоби, що наявні для вирішення завдань.

Методологічні проблеми поділяють на три групи:

Методологічні проблеми психології: відповідь на два центральних для психології запитання:

- Що виступає предметом дослідження в психології?
Що таке психіка?
- Як домогтися наукової достовірності та об'єктивності знань одержуваних у процесі дослідження психічних

Теоретичні проблеми психології: відповідь на запитання:

- Як пояснити особливості складу, структури, функцій, походження, формування та розвитку різних психічних явищ?
- Які закономірні причинно-наслідкові зв'язки лежать в

Методичні проблеми психології: відповідь на запитання:

- Які існують конкретні способи (методи) отримання нових наукових даних?
- Як можуть бути організовані конкретні умови і які кошти можуть бути використані для отримання нових наукових даних?

Оскільки ми говоримо про психологію в цілому то, відзначимо додатково два проблемних поля:

Прикладні проблеми:

- пов'язані з використанням психологічних знань в практиці конкретних видів діяльності (в педагогіці, медицині, виробництві тощо)

Практичні проблеми:

- пов'язані з забезпечення психологічної практики та психологічної допомоги людині, а також з дотриманням етичних нормативів практичної діяльності психолога

Психотехнічні та психотехнологічні проблеми:

- пов'язані з модифікацією, спрямованою зміною психіки і поведінки людини (різні види психотерапії, психокорекції тощо)

Загальнонаукові принципи

Принцип детермінації – принцип загальної обумовленості

Принцип об'єктивності – констатує наявність об'єктивної реальності, яка фрагментарно і в цілому принципово пізнавана

Принцип відносності – вказує на залежність будь-яких властивостей об'єктів реальності від їх взаємодії та руху

Принцип системності – визначає необхідність вивчення реальності і будь-якого її фрагмента як систему

Принцип цілісності – стверджує, що цілісність є невід'ємною властивістю всіх об'єктів реальності на усіх рівнях їх організації

Загальнонаукові принципи

Принцип самоорганізації – зумовлює можливість поступального розвитку світу і реалізації наукового шляху його пізнання

Принцип додатковості (комплементарності) – констатує складність організації світу і необхідність багатопланового опису його об'єктів

Принцип інваріантності – стверджує фундаментальну однаковість організації нескінченно різноманітних об'єктів дійсності

Принцип методичного атеїзму – забороняє посилання на Бога як на каузальний (причинний) чинник

Антропний принцип – стверджує принципову пізнаваність світу, можливу його змінність під впливом суб'єкта, що пізнає

Загальнонаукові принципи

Принцип відповідності –

визначає діалектику процесу наукового пізнання від відносних істин, укладених в окремих теоріях, до все більш загальних

Принцип співвідношення невизначеностей –

констатує, що рівень невизначеності одного параметра зумовлює наявність невизначеності іншого параметра

Принцип сталої нерівноваги –

визначає фундаментальну властивість живої матерії: її мимовільний нерівноважний стан

Специфічні принципи

відображає факт поєднання інтегральної форми психічного відображення світу (свідомість) і вищої форми взаємодії зі світом (діяльність) у вищій загальній формі прояви людини як біосоціальної

Принцип особистісного підходу – означає визнання цілісності головного об'єкта вивчення психології - людини, як з боку його психічної організації, так і з боку його взаємодії з

Принцип розвитку –

розвиток є закономірною зміною в часі, що виявляється в кількісних і якісних перетвореннях психіки (загальна властивість матерії)

Принцип історизму –

соціально-культурний аспект розвитку психіки, визначає суспільно-історичну обумовленість свідомості

Принцип системного підходу –

полягає в розгляді психіки і будь-яких її проявів як складних систем

Використана й рекомендована література

- Корольчук М.С., Трофімов Ю.Л., Осьодло В.І., Стасюк В.В., Крайнюк В.М., Український Я.І. Методологічні та теоретичні проблеми психології: Навч.посіб. – К.: Ніка-Центр, 2008.
- Зинченко В. П. Методологические вопросы психологии / В. П. Зинченко, С.Д. Смирнов. – М., 1983.
- Семиченко В.А. Пути повышения эффективности изучения психологии: Учеб. пособие. – К., 1997.
- Петровський А.В., Ярошевський М.Г. Основы теоретической психологии. – М., 1998.
- Ткаченко О.М. Принципи, категорії і методологічні проблеми психології // Психологія і суспільство. 2009. № 1.
- Выготский Л.С. Исторический смысл психологического кризиса // Собр. соч.: В 6 т. М., 1982. Т. 1.
- Корнилова Т.В. Смирнов С.Д. Методологические основы психологии. – СПб., 2008.
- Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. – М., 1999.
- Лубовский Д.В. Введение в методологические основы психологии. – М., 2007.
- Максименко С.Д. Розвиток психіки в онтогенезі: В 2 т. – К., 2002.
- Маланов С.В. Методологические и теоретические основы психологии. – М., 2005.
- Мусийчук М.В. Методологические основы психологии. М. , 2013.
- Юревич А.В. Интеграция психологии: утопия или реальность? // Вопросы психологии. 2005. №3.
- Артемьева О.А., Синёва О.В. Теоретические основы изучения проблемы соотношения прикладной и практической психологии // Психолог. — 2013. - № 3. - С.249-270. DOI: 10.7256/2306-0425.2013.3.599. URL: http://e-notabene.ru/psp/article_599.html